

Discurs amb motiu de la investidura com a doctor honoris causa per la Universitat Rovira i Virgili

Xavier Prats Monné

8 febrer 2019

Dra. Maria José Figueras, Rectora Magnífica de la URV,

Sr. Joan Pedrerol, president del Consell Social; Dra. Laura Román, secretària general; Dr. Francesc Xavier Grau, padrí; antics rectors de la URV; membres de la Comunitat Universitària; representants polítics i de la societat civil; amigues i amics,

Permeteu-me que comenci expressant el meu agraïment a la comunitat universitària de la URV per la distinció de què em fa objecte, i ben en particular a la Rectora Dra. María José Figueras Salvat, al Dr. Xavier Grau per la seva bona disposició a apadinar-me, i al Dr. Josep Anton Ferré que temeràriament em va proposar al Consell de Govern.

Tarragona té molts motius d'orgull. Per exemple, el seu clima suau, que només algú que ha viscut trenta anys protegit del sol pels núvols de Brussel·les és capaç d'apreciar plenament.

També el seu passat. Vaig viure a Roma durant els meus anys d'escolarització i no vaig tenir més remei que aprendre la història romana. Per això segurament sempre que penso en Tarragona, entre els records d'infància que em venen al cap no hi ha mai ni moments tristos ni dies plujosos: només estius, nits de Nadal fent cagar el tió i emperadors romans.

Sembla que August, un home no precisament famós per la seva modèstia, va dir sobre Roma: «Vaig trobar una ciutat de maons i vaig deixar una ciutat de marbre». *Marmoream relinquo quan latericiam accepi*. Només cal baixar passejant d'aquí a l'amfiteatre per veure que August podria haver dit el mateix de Tarragona, una ciutat de maons que amb la seva presència va transformar en majestuosa.

Però el millor recurs de qualsevol província, sigui romana o catalana, no és la seva situació o el seu passat: és el talent i la creativitat. I talent i creativitat és el que representa la URV. En menys de trenta anys, aquesta universitat ha esdevingut un símbol d'excel·lència: una institució jove, que competeix en innovació a Europa i al món però està connectada amb el seu territori, compromesa amb la societat en la promoció del coneixement i el capital humà.

És per això que avui m'honora profundament unir-me a la comunitat de la Universitat Rovira i Virgili. No sé si he fet prou per rebre aquesta distinció, però prometo fer el que pugui per merèixer-la.

Només em sap greu que els meus pares ja no siguin amb nosaltres. El meu pare hagués estat orgullós del seu fill, i la meva mare s'hagués cregut tot el que ha dit el Dr. Xavier Grau en la seva *laudatio*.

El propòsit de l'educació

Aprofitant que us tinc aquí i m'heu d'escoltar per força, m'agradaria fer alguns comentaris sobre un tema per mi molt preuat: l'educació, i la transcendència que té en el futur d'Europa. Us voldria argumentar que les universitats, inclosa la jove URV de la qual ara formo part, poden i haurien de tenir un paper molt més important en les nostres societats.

Els europeus parlem d'educació almenys des que Plató va escriure els diàlegs socràtics fa gairebé vint-i-cinc segles. Encara tenim una diversitat de punts de vista sobre les raons i els perquè de la necessitat

d'adquirir coneixement, però crec que tots estariem d'acord que, durant la major part de la història de la humanitat, el propòsit de l'educació ha estat fer de l'home una persona millor.

I dic «home», perquè no és fins a la nostra època que la dona s'ha considerat digna de rebre una educació. La primera evidència d'ensenyament a la Universitat d'Oxford és de l'any 1096. El 1956, 860 anys després, el professorat de la venerable universitat encara insistia a limitar el nombre de dones estudiants a menys del 25 % del total.

Fins i tot avui, la millor prova del poder transformador de l'educació és la por que l'apoderament de les dones continua inspirant en tota mena de governs autoritaris i religions organitzades.

Tanmateix, la civilització europea moderna es va construir sobre la convicció en l'apoderament de l'individu a través del coneixement, i el motor d'aquesta millora personal era l'educació, «*una espurna per encendre una flama, no una pala per omplir una galleda*», com la va definir W.B. Yeats.

Avui sabem també que els beneficis de l'educació van més enllà de l'individu, perquè les idees noves creen prosperitat. I crec que ara, especialment per als europeus, l'educació té un propòsit encara més urgent: defensar de la llibertat intel·lectual i la democràcia.

El pessimisme d'Europa

Helmut Köhl va dir una vegada, crec que manllevat de Bismarck, que el projecte europeu és com una salsitxa: és molt bo, però val més no saber com es fabrica. Fa trenta anys que participo en la fabricació de la salsitxa europea i mai no he estat tan convençut com ara de la fragilitat de la integració europea, però també de la seva importància.

L'ideal europeu al qual he dedicat la major part de la meua vida professional és molt senzill: una societat basada en el pluralisme, la no-discriminació, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la igualtat entre homes i dones.

Aquests valors són els fonaments de la Unió Europea. Amb la fi de la guerra freda, ens vam pensar que els podíem donar per descomptats. Ja no: se'ls posa en dubte en països de l'entorn i cada vegada més a casa, a Europa, amb noves formes de populisme i amb règims autoritaris i liberals. I amb versions noves dels nacionalismes de sempre.

No hi ha res de nou en els arguments del nacionalisme des que, fa dos segles, Fichte va proposar que l'educació havia de ser el vehicle per promocionar la cultura nacional i la llengua d'Alemanya, i per recuperar l'orgull del país després de la humiliació patida a mans de França.

Sabem quina mena d'ideologia totalitària va inspirar aquell idealisme romàntic ben intencionat. Dues guerres mundials i 120 milions de morts ens haurien d'haver ensenyat que, com va dir Samuel Johnson, *el patriotisme és l'últim refugi dels canalles*, i que la llibertat dels ciutadans és més important que la identitat de la nació.

La Unió Europea va néixer com a resultat d'aquella lliçó de la història; però la història també ens diu que res no s'aprèn per sempre, i que l'home és l'únic animal que ensopega dues vegades amb la mateixa pedra.

En aquests temps incerts, és comprensible que molts ciutadans sentin aprensió amb el present i siguin pessimistes amb el futur, que desconfiïn de les institucions públiques i s'aferrin a promeses populistes. Veiem cada dia aquesta ansietat, tant als mitjans de comunicació com a les enquestes i les formes

d'expressió cultural. Es pot explicar per l'impacte perdurable de la crisi econòmica, l'augment de la desigualtat, i la convicció que el món va a la deriva d'una manera que ni entenem ni controlem.

Però la majoria de països del món són més profundament desiguals, i la majoria de les poblacions tenen una protecció social més feble que a Europa; paradoxalment les seves societats civils i institucions manifesten més confiança en el futur personal i col·lectiu que nosaltres, els europeus.

L'educació no n'és una excepció: els europeus semblen haver perdut la fe en el coneixement i en el poder transformador de l'educació.

No és que no vulguem tenir un títol; és que el títol ha esdevingut un fi en si mateix —un tràmit per sol·licitar feina i guanyar respectabilitat social— més que un mitjà per ser una persona millor.

Tampoc és que els governs no elaborin noves lleis d'educació; de fet, de vegades sembla que sigui l'únic que fan. És que una llei no ha de ser un fi ni un compromís entre interessos creats. No es para prou atenció en les víctimes de l'educació (els estudiants) o en els seus artífexs (els professors).

Per contra, molts països que ara es troben al punt on era Europa fa unes quantes dècades creuen més que mai en l'educació i la societat del coneixement. Ho demostren amb el seu esforç individual i col·lectiu d'inversions públiques i privades en educació. El Brasil, Cost Rica, Sud-Àfrica, Corea del Sud: tots ells dediquen un percentatge molt més alt del seu PIB a educació que la mitja europea.

És cert que quan es tracta d'educació els diners no ho són tot: s'hi pot invertir la mateixa quantitat i obtenir resultats radicalment diferents. Moltes millores només depenen de la voluntat política: més autonomia i transparència per a les universitats, per exemple. I és molt difícil mesurar els resultats en educació. Però si pensem que l'educació és cara, la ignorància encara ho és més.

Un futur millor és possible

Per sortir de l'Euro-pessimisme i confiar que hi pot haver un futur millor, cal recordar el que ha aconseguit Europa en el passat recent.

La reconstrucció econòmica de l'Europa occidental del període de postguerra no es va basar en els recursos naturals sinó en la riquesa immaterial: les persones, el seu talent i la seva actitud envers el desenvolupament personal.

I posem per cas els drets de les dones. Aquest any que celebrem el 150è aniversari de *La submissió de les dones* de John Stuart Mill i el 70è d'*El segon sexe* de Simone de Beauvoir, val la pena recordar que la igualtat de gènere és un valor i una conquesta europea.

A principis del segle XX, el 75% de les dones catalanes eren analfabetes. Avui, un segle més tard, el 75% dels alumnes de Medicina són dones. La discriminació i la desigualtat són encara una experiència quotidiana per a milions de dones, i el moviment *MeToo* ha fet emergir l'omnipresència del sexisme. Però la tasca ingent que tenim per endavant no ha d'amagar el fet que la condició de les dones ha millorat extraordinàriament, i que la Unió Europea lidera el moviment global en favor de la salut i dels drets sexuals i reproductius de les dones.

De la mateixa manera, dir que l'educació pot transformar la societat tampoc és una il·lusió. Ja ha passat: al llarg dels darrers cinquanta anys, i encara que sembli que s'ha difuminat en la nostra memòria col·lectiva, els sistemes d'educació europeus han fet avenços extraordinaris. Als nostres països, la proporció de persones que tenen almenys una educació secundària s'ha duplicat en

cinquanta anys, fins a superar el 80%. La proporció d'europaus amb un títol universitari ha augmentat des de menys del 15 %, majoritàriament homes, a gairebé un 40 %, amb una lleugera majoria de dones.

Aquesta transformació va ser possible gràcies als canvis en els valors socials, a l'emancipació de les dones, i a la idea senzilla però convincent que crear persones educades és el camí per a una societat millor. Es pot tornar a fer.

Per tant, l'educació ha de tenir un gran futur, ni que només sigui perquè la demanda de nous coneixements i noves competències no pot fer més que augmentar. I perquè el pensament crític és el requisit d'una societat creativa i democràtica. Però no serà la mena d'educació que coneixem.

Hi ha ben pocs països al món que avui mateix no estiguin reformant el seu sistema educatiu. Per què? Perquè no n'hi ha prou de fer més del que fèiem ahir: ho hem de fer d'una manera diferent. I perquè el que fem avui no és el que els joves necessitaran demà.

Som testimonis de canvis espectaculars en el panorama educatiu global: en la distribució del talent al món; en els models de negoci de les institucions educatives; en la transmissió i la certificació de competències; en la manera com s'ensenya i com aprenen les persones; i en les expectatives dels estudiants, que són cada dia més conscients de la importància d'aprendre i, alhora, confien menys en la rellevància del que aprenen en la seva vida futura.

Aquests canvis continuaran. En els propers deu anys, per exemple, el nombre de joves graduats de 25 a 34 anys augmentarà en un 300 % a la Xina, enfront del 30 % a Europa.

El que és més important al meu parer és que tant l'ensenyament com l'aprenentatge hauran de ser molt més col·laboratius i molt més interdisciplinaris del que ho són avui.

En qualsevol tipus d'educació, avui els estudiants han d'entendre i combinar la ciència, les humanitats i les arts. Perquè, per molt que la ciència i la tecnologia hagin de tenir un paper important en les nostres societats i economies, també l'han de tenir les ciències socials per afrontar la diversitat i la desigualtat, i les arts i les humanitats, per desenvolupar productes i serveis creatius que s'avancin a noves demandes encara no imaginades. Al cap i a la fi, abans que la roda vam inventar la flauta.

Tenim més informació que mai, però el coneixement canvia tan de pressa que no sabem pràcticament res de com serà el món quan la URV celebri el seu cinquantè aniversari. Per tant, el que menys necessiten els estudiants d'avui del seu professor és més informació: en tenen prou i de sobres. El que necessiten és saber combinar les diferents informacions en un pensament estratègic, entendre altres cultures i disciplines, distingir allò important d'allò efímer, adaptar-se al canvi permanent.

Si l'educació necessita canviar, pot ajudar-hi la tecnologia? Aquest ha estat el tema de discussions animades d'ençà que Thomas Edison va predir, el 1913, que, deu anys després, a les escoles ja no es necessitarien llibres, només un cinema. Fins fa poc hi ha hagut molt de debat però poques evidències sobre l'impacte de la tecnologia en l'educació.

Molts encara són escèptics: al capdavant, si Sòcrates o August visitessin avui el campus de la URV, una de les poques coses que reconeixerien és la relació entre professor i alumne. Si els principis i les eines bàsiques de l'educació han sobreviscut al llarg dels segles, per què no haurien de sobreviure també al segle XXI?

Tot i així, crec que aquesta vegada és diferent: el tsunami de la tecnologia alterarà l'educació, com ja ho ha fet amb altres sectors. La combinació d'intel·ligència artificial i dades massives fa emergir

aspectes de l'educació que durant segles han esquivat l'escrutini analític, com ara les vies personals d'aprenentatge.

De fet, el mercat de l'aprenentatge virtual ja ha està creant serveis i públics completament nous: estudiants internacionals fora del campus, cursos modulars en comptes de programes complets i un ventall més ampli d'edat dels estudiants. La UOC, una altra universitat jove i excel·lent de Catalunya, representada avui per la seva il·lustre vicerectora i amiga, Dra. Marta Aymerich, n'és la prova.

I la tecnologia crea també riscos sense precedents, no sols per a la privacitat individual sinó també per a la temptació del determinisme. Tenint en compte que les tecnologies no obliden res, els estudiants podrien estar limitats pel seu passat, o se'ls podria negar des de petits el reconeixement de la seva capacitat per millorar; i unes institucions dependents de les estadístiques i els algoritmes predictius els podrien coartar el lliure albir i la llibertat per aprendre.

Per tant, avui el repte no és millorar l'educació, sinó canviar la manera com eduquem per tal que puguem continuar sent amos del nostre futur.

Un paper més important per a les universitats

Quin paper correspon a les universitats d'avui i de demà?

Tenim reptes complexos que no es corresponen amb solucions simplistes. En paraules d'en Yuval Noah Harari, els darrers dos mil anys la filosofia, la religió i la ciència ens han dit que el més important a la vida és conèixer-nos a nosaltres mateixos. Però aviat un algoritme ens coneixerà millor que nosaltres mateixos, i la biotecnologia ens donarà la capacitat de remodelar la vida. Tant si ens agrada com si no, ens veiem obligats a repensar què significa ser humans.

L'única manera que tenim d'afrontar aquests reptes és atorgant un paper més important a la raó, la ciència i l'humanisme tant en el discurs públic com en la governança de les nostres societats.

Pensem en la paradoxa següent: alhora que la ciència i la tecnologia avancen a passos de gegant, creix l'escepticisme envers la ciència. Sabem que la vacunació és l'instrument més efectiu en salut pública de la història de la humanitat. Sabem que l'homeopatia és a la medicina el que l'astrologia és a l'astronomia: el fruit del desconeixement dels principis més elementals de la ciència. I, tot i així, arreu a Europa disminueix la confiança en les vacunes i proliferen els productes homeopàtics promocionats per multinacionals amb pocs escrúpols.

Ens toca prendre decisions ben raonades sobre qüestions existencials, després d'un debat basat en l'evidència. Per això crec que la veu de les universitats en el debat públic ha de ser més forta i alta.

Els europeus hem inventat moltes coses. No totes bones: la guerra total i l'Holocaust són llegats purament europeus. Però podem atribuir-nos una contribució genuïna, important i positiva a la humanitat: la universitat, un invent realment europeu que ens va fer com som i que es mereix un paper més prominent.

D'ençà de la creació de la Universitat Humboldt el 1810, l'ambició més gran de tota universitat és l'excel·lència, avaluada pels experts. Això continua sent tan important com sempre. Però en aquests temps incerts de canvi, hem d'aspirar a una participació i un impacte més grans de les universitats europees en la societat. Per què atorgar només un títol quan el que necessiten els ciutadans és una subscripció vitalícia per tenir accés al coneixement que ofereix la universitat?

Soc conscient que pot semblar poc realista, fins i tot injust, demanar encara més a la universitat en aquesta època de limitacions pressupostàries i burocratització de la vida acadèmica.

Em diuen que la persona que obre les portes del rectorat cada matí sovint es troba a la rectora esperant, i que és ella qui acostuma a apagar les llums al vespre. I que, estant de baixa maternal va anar a una reunió de Consell del seu departament de Medicina a Reus, i li van dir que, en la seva situació administrativa, no podia estar present a la reunió. No es pot demanar més dedicació, ni més burocràcia, a la universitat.

Com saben millor que jo moltes persones en aquesta sala, les universitats d'avui dia s'enfronten a moltes dificultats. Estan organitzades verticalment, d'una manera complexa, per departaments i disciplines i, en canvi, funcionen en un ecosistema cada dia més pla i connectat. Estan perdent el monopoli de la transmissió i la certificació del coneixement.

Alhora, s'exigeix a les universitats que compleixin expectatives més altes de transparència i rendiment, que competeixin amb altres interessos per uns fons públics limitats i que trobin un equilibri imprecís entre activitats intenses en recerca i qualitat de l'ensenyament.

I totes les institucions educatives estaran cada dia més pressionades pels estudiants, que exigeixen canvis i millores en el contingut, les formes i els costos de la educació.

A mesura que més persones tinguin accés a un títol universitari, sorgiran més interrogants sobre el cost i el valor afegit d'aquest ensenyament, i sobre les possibles alternatives a la universitat que coneixem. Si ara mateix, en un gest improbable de solidaritat, els tarragonins decidíssim cancel·lar el deute acumulat pels estudiants universitaris dels Estats Units, cadascú de nosaltres, gran i petit, hauria de pagar 15 milions d'euros; no és un model sostenible.

Però les universitats podrien fer més, i sabem el que necessiten per poder fer-ho: més autonomia per definir les seves estratègies; menys obstacles administratius; més inversions per tenir més impacte sistèmic. I, a canvi, han de ser més transparents i responsables a l'hora de retre comptes.

No és cosa fàcil, naturalment, ni depèn solament de les universitats. Però crec que aquesta pot ser l'ambició d'una institució jove com la URV, que pot sentir-se segura de sí mateixa i orgullosa dels seus assoliments sense el llast del pes de la tradició. En tot cas, és el pla que necessita avui Europa.

Val la pena lluitar per aquesta causa. Tal com va dir aquí mateix però amb més eloquència, Amin Maalouf en el seu discurs honoris causa, l'èxit o el fracàs del projecte europeu determinarà si l'aventura humana troba el camí del progrés. Tots nosaltres podem, amb les nostres paraules i els nostres actes, com a europeus, fer una aportació al canvi.

Avui m'uneixo al club privilegiat de doctors honoris causa de la Universitat Rovira i Virgili. Alguns d'ells em porten bons records personals: Josep Anton Baixeras va ser un estimat amic dels meus pares. D'altres són eminents personalitats internacionals: Chomsky, Maalouf, Sen, Tàpies.

Tots ells són persones il·lustres. I gairebé tots són homes. Avui, doncs, pel sol fet de rebre aquesta distinció, ja he aportat alguna cosa a la URV. Malauradament, és una aportació negativa: augmento la infra-representació de les dones.

M'ho prendré com un altre incentiu per merèixer la distinció que vosaltres, els membres de la comunitat de la URV, m'heu atorgat tan generosament.

Em consola saber que l'Observatori de la Igualtat de la URV, dirigit per la Dra. Inma Pastor, treballa per la reducció de la desigualtat per raó de gènere entre la comunitat universitària i la societat. I sé

que la Rectora està decidida a fer el possible perquè en el futur la URV concedeixi aquest gran honor a dones excepcionals. No seran només Doctores honoris causa, sinó també defensores de la causa de les dones, i models de rol per a les joves d'avui i de demà.

És tard per reconèixer l'heroisme de la Maria Helena Maseras, la primera tarragonina i espanyola que, fa 150 anys, va obtenir l'accés als estudis de Medicina sense mai poder-la exercir; si avui veiés una classe de Medicina amb un 75% de dones, segurament se sentiria recompensada del seu esforç. Però d'heroïnes n'hi ha moltes, i el camí de la igualtat encara és llarg.

Moltes gràcies per la vostra paciència.
